

Культура УРСР 20-30 рр. ХХ ст.

План уроку

- ◇ Культура УРСР 20-х рр. ХХ ст.
- ◇ Культура УРСР 30 рр.-х ХХ ст.

Мистецтво 20-х рр.

Політика влади в галузі культури

- Державний контроль над культурою, духовним життям суспільства.
- Боротьба з будь-якими проявами вільнодумства, ухилами від політичної лінії РКП(б), КП(б)У.
- Перебудова культури на ідеологічних засадах марксизму.
- Використання українізації для досягнення цієї мети на початковому етапі

Освіта

Народна освіта

- Відсутність фінансування, нестача освітянських та наукових кадрів, класовий підхід до працівників освіти та науки.
- Насильницька реорганізація «Просвіт» в сільські будинки та хати-читальні.
- Створення розгалуженої системи освітніх закладів.
- Безкоштовне навчання дітей у загальних семирічних школах та професійно-технічних закладах.
- Створення навчально-виховних закладів для сиріт та безпритульних.
- Зростання кількості шкіл з українською мовою викладання

- «*Оробітничення*» вищої освіти, «*пролетаризація*» студентства, які передбачали підготовку фахівців робітничого походження (надання пільг вихідцям із робітного класу при вступі у вищі навчальні заклади).
- Розширення мережі робітфаків, набір до яких здійснювався виключно за рекомендацією партійних, радянських і профспілкових організацій, військових частин.
- *1920 р.* — ліквідація університетів, на базі яких були створені інститути народної освіти.
- Впровадження української мови в навчальний процес вищої школи (декрет Раднаркому УСРР про необхідність переведення вузів на українську мову викладання (1923 р.)).
- Розширення мережі вузів, які готували спеціалістів для народного господарства.
- Створення навчальних закладів, покликаних забезпечити більшовицьку партію та державу кадрами кваліфікованих робітників, викладачів, пропагандистів (заснування у 1921 р. в Харкові вищої партійної школи, яку в 1922 р. було перетворено на Комуністичний університет ім. Артема)

Кампанія з ліквідації неписьменності

- *Травень 1920 р.* — постанови про боротьбу з неписьменністю, згідно з якою все неписьменне населення віком від 8 до 50 років зобов'язувалося навчатися грамоти. Розгортання кампанії з ліквідації неписьменності дорослого населення.

- Забезпечення державою безкоштовного навчання в гуртках лікнепу; надання пільг тим, хто в них навчається (звільнення робітників від праці на дві години зі збереження заробітної плати; отримання селянами 25 % знижки при обов'язковому страхуванні майна тощо)

Розвиток науки

- Центр наукового життя — *Всеукраїнська академія наук (ВУАН)* на чолі з *В. Липським*, яка розгорнула роботу в трьох напрямках: історико-філологічному, фізико-математичному, соціально-економічному.
- Плідна діяльність членів ВУАН: *В. Вернадського* (природознавство), *Д. Багалія* та *М. Грушевського* (історія), *Д. Граве*, *М. Крилова* та *Г. Прейфа* (математика), *А. Кримського* (філолог), *О. Богомольця* (медицина), *Л. Писаржевського* та *В. Костяковського* (хімія) та інших.
- Процес підпорядкування науково-дослідних закладів України центру (перетворення ВУАН на філію Академії Наук СРСР).
- Заснування Інституту української наукової мови (1921 р.).
- Створення в Харкові фізико-технічного інституту (1928 р.), у якому розпочалися дослідження з ядерної фізики та радіофізики.
- Аграрна наука (виведення фахівцями з генетики та селекції рослин і тварин *А. Сапегіним*, *В. Юр'євим*, *М. Холодним* та інших нових сортів пшениці, ячменю, кукурудзи, вівса; впровадження в сільське господарство науково обґрунтованої сівозміни тощо).
- Медицина (плідна праця *М. Гамалії*, *Д. Заболотного*, *Ф. Яновського*, засновника радянської терапевтичної школи *М. Стриженка*, відомого фізіолога *В. Данилевського*; зростання плеяди молоді медичної інтелігенції з робітників і селян — *П. Баранника*, *П. Буйка*, *В. Василенка*, *М. Коломійченка* та інших; всесвітнє визнання здобутків офтальмолога *В. Філатова*) тощо

Релігійне життя в Україні

Позиція більшовиків щодо релігії

- Відверта антицерковна, войовничо-атеїстична політика радянської влади.
- Арешти, переслідування та розстріли представників духовенства та віруючих.
- Початок масового закриття храмів.
- Вилучення церковних цінностей для закупівлі зерна за кордоном під час голоду 1921—1923 рр.
- 1928 р. — введення в дію Адміністративного кодексу УСРР, у якому був розділ «Правила про культу», згідно з яким втрачав чинність Декрет «Про свободу совісті, церковні та релігійні товариства».
- Намагання радянської влади внести розкол між різними конфесіями, підтримка різних сект, що підривало єдність церкви

Створення та організацій-
не оформлення УАПЦ

- 1921 р. — обрання Всеукраїнською Церковною Радою священика В. Липківського митрополитом і оголошення про створення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).
- Зростання авторитету УАПЦ серед населення, збільшення кількості її прибічників.
- Постійний тиск радянського керівництва на УАПЦ при формальному виявленні лояльного ставлення до неї.
- Невизнання УАПЦ Патріархом Московським і Всея Русі.
- Існування багатьох внутрішніх суперечностей, що стосувалися виборних посад.
- 1926 р. — розпуск Всеукраїнської Церковної Ради, початок арештів діячів УАПЦ

Українське національне відродження в літературі

Створення численних літературно-художніх об'єднань:

- *«Гарт»* — союз українських пролетарських письменників, організований у 1923 В. Елланом-Блакитним, метою діяльності якого було об'єднання українських пролетарських письменників та прагнення до створення єдиної інтернаціональної комуністичної культури; відомі представники — *І. Кулик, В. Сосюра, В. Поліщук, М. Йогансен, П. Тичина, О. Довженко, М. Хвильовий* та інші.

- *«Плуг»* — письменницька організація (голова — *С. Пилипенко*), яка ставила собі за мету «виховання як своїх членів, так і широких селянських мас у дусі пролетарської революції, притягнення їх до активної творчості в цьому напрямі»; «плужанами» свого часу були *А. Головко, Д. Гуменна, Г. Епик, Н. Забіла, П. Панч* та інші.

- *«Молодняк»* — організація комсомольських письменників (1926—1932 рр.), які оголосили себе *«бойовим загonom пролетарського фронту»*; для їх творчості характерна вульгаризація мистецтва; романтика оголошувалася чужою і ворожою пролетаріату; учасники: у Харкові — П. Усенко, Л. Первомайський, І. Момот, В. Кузьмич, О. Кундзіч, Я. Гримайло та інші; у Києві — Б. Коваленко, О. Корнійчук, М. Шеремет, А. Шиян та інші. *«Авангард»* — літературна група на чолі з В. Поліщуком, заснована в Харкові в кінці 1925 р. після розпаду *«Гарту»*. Члени групи проголошували *«тісний зв'язок мистецтва з добою індустріалізації»*, обстоювали *«конструктивний динамізм»*, як *«стиль епохи»*, спрямований на боротьбу проти відсталості, міщанства, за дійсний європеїзм у художній техніці; учасники: О. Левада, Л. Чернов (Малошийченко), Р. Троянкер, В. Ярина, художники В. Єрмілов, Г. Цапок.

1926 р. — створення на чолі з М. Хвильовим Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) (входили П. Тичина, М. Бажан, П. Панч, Ю. Яновський та інші).

Творчість талановитих українських письменників М. Драй-Хмари, М. Зерова, М. Куліша, В. Сосюри, М. Хвильового, В. Ялового та інших

Літературна дискусія
1921—1928 рр.

- *Головна проблема дискусії* — шляхи подальшого розвитку української літератури. Ініціатор дискусії — ВАПЛІТЕ.
- *Позиція М. Хвильового та його прибічників* — українська культура повинна розвиватися, спираючись на європейський досвід і досягнення.
- *Підсумки дискусії*: на пленумі ЦК КП(б)У в 1926 р. діяльність М. Хвильового розглядалася як заклик до відокремлення України від Росії.
- Звинувачення в націоналізмі та сепаратизмі М. Рильського, М. Драй-Хмари, Є. Плужника, Г. Косинки та інші.
- 1927 р. — виключення з ВАПЛІТЕ М. Хвильового

Мистецтво

Образотворче мистецтво

- Створення Асоціації художників Червоної України, членами якої були видатні українські митці *С. Їжакевич*, *К. Трохименко*, *Ф. Кричевський* та інші.
- Плідна праця засновника оригінальної художньої школи *М. Бойчука*, послідовників якого пізніше стали називати «бойчукістами»; їхні картини з великим успіхом демонструвалися на міжнародних виставках

Музичне мистецтво

- Збагачення українського музичного мистецтва творами композиторів *М. Леонтовича*, *К. Стеценка*, *Г. Верьовки*, *Л. Ревуцького*, які надавали перевагу хоровим та оперним жанрам, музиці до театральних вистав та обробкам народних пісень.
- Заснування *К. Стеценком* першого київського народного хору, двох мандрівних капел, на основі яких згодом виникла хорова капела «*ДУМКА*»

Театраль-
не мисте-
цтво

- Відкриття в Києві театру «Березіль» під керівництвом Леся Курбаса (1922 р.), на сцені якого виступали видатні майстри сцени А. Бучма, М. Крушельницький, Н. Ужвій, О. Сердюк та інші. Намагання Леся Курбаса вивести театр на європейський рівень; критика театру «Березіль» із боку Комуністичної партії за пропаганду національних ідей в мистецтві.
- Заснування у Харкові українського театру опери та балету (1925 р.)

Кіно

- 1922 р. — початок роботи Одеської кіностудії.
- 1927 р. — початок будівництва Київської кіностудії (на той час найбільшої в Європі).
- Створення мережі кінотеатрів (на середину 1920-х рр. в Україні працювало понад 500 кінотеатрів).
- 1923 р. — постановка В. Гардіном фільму «Остап Бандура» за участю М. Заньковецької.
- 1924—1925 рр. — було створено понад півтора десятка картин
- Початок творчого шляху видатного українського режисера О. Довженка (фільми «Звенигора» (1927 р.), «Арсенал» (1929 р.))

Мистецтво 30-х рр.

Шкільна освіта

- *25 липня 1930 р.* — постанова ЦК ВКП(б) «Про загальне обов'язкове навчання», згідно з якою запроваджувалася обов'язкова початкова освіта в сільській місцевості та загальне семирічне навчання в містах.
- *Травень 1934 р.* — постанова ЦК ВКП(б) і РНК «Про структуру початкової і середньої школи в СРСР», згідно з якою запроваджувалася єдина структура загальноосвітньої школи трьох типів: початкова (чотирирічне навчання), неповна середня (семирічне навчання), середня (десятирічне навчання).

- Нестача кваліфікованих педагогів із вищою освітою.
- Заідеологізованість освіти: особливу увагу влада приділяла змісту навчальних програм і підручників, особливо з гуманітарних предметів.
- Скорочення кількості українських шкіл.
- *1938—1939 рр.* — запровадження в неросійських школах обов'язкового вивчення російської мови.
- Розгортання широкої позакласної та позашкільної роботи з учнями: створення дитячих технічних станцій, станцій юних натуралістів, спортивних шкіл, театрів юного глядача, будинків художнього виховання тощо.
- Завершення кампанії з ліквідації неписьменності

Вища освіта

- Зростання масштабів підготовки фахівців робітничо-селянського походження через робітфаки, технікуми, вузи.
- Зростання кількості вищих навчальних закладів.
- Приділення значної уваги якості навчання: подовження строків навчання, скасування системи короткострокової підготовки.
- *1933 р.* — відновлення діяльності університетів (Харківського, Київського, Одеського, Дніпропетровського).
- Зростання можливостей для науково-дослідницької роботи професорсько-викладацького складу вузів, що позитивно позначилося на якості підготовки спеціалістів.
- *Січень 1934 р.* — встановлення наукових ступенів кандидатів і докторів наук, наукових звань доцентів і професорів.
- *1935 р.* — скасування обмежень, пов'язаних із соціальним походженням абітурієнтів

Досягнення науки та гальмівні чинники її розвитку

- Провідна установа — Академія наук УСРР на чолі з **О. Богомольцем**, до складу якої входило 26 інститутів.
- *1928 р.* — відкриття у Харкові *Українського фізико-технічного інституту (УФТІ)*, у якому працювали видатні вчені **І. Курчатов**, **Л. Ландау** та інші.
- *1931 р.* — створення *Інституту клінічної фізіології* під керівництвом **О. Богомольця**.
- *1934 р.* — заснування *Інституту електрозварювання* під керівництвом **Є. Патона**.
- Організація в Одесі *Українського інституту хвороб очей і тканинної терапії* з ініціативи видатного окуліста **В. Філатова**.
- Плідна робота математиків **М. Крилова**, **М. Богомолова**, **Д. Граве**.
- Дослідження в галузі космонавтики (**Ю. Кондратюк**).
- Продовження досліджень у галузі епідеміології (**М. Гамалія**, **Д. Заболотний**).
- Актуальні розробки в галузі генетики й селекції рослин і тварин (**М. Вавилов**, **О. Богомолець**, **О. Палладін** та інші).
- Плідна праця в галузі суспільних наук (історики **Д. Багалій**, **Д. Яворницький**, **М. Грушевський**).
- Гальмівні чинники розвитку освіти:
- *1930 р.* — справа над СВУ — Союзом визволення України: звинувачення віце-президента ВУАН **С. Єфремова**; переважна більшість звинувачених належала до української наукової і творчої інтелігенції.

- *1931 р.* — справа «УНЦ» — Українського національного центру, керівництво яким приписували М. Грушевському.
- Критика владою українознавчих досліджень як націоналістичних

Література і мистецтво

- *1934 р.* — ліквідація літературно-художніх об'єднань і створення Спілки радянських письменників України.
- Панівне становище методу соцреалізму. Звуження творчих можливостей у прозі й образотворчому мистецтві до виробничого жанру: провідними темами творів стали події індустріалізації й колективізації.
- Визнання творів Ю. Яновського, А. Головка, Остапа Вишні, П. Тичини, В. Сосюри та інших.
- Хвиля переслідувань українських письменників.
- *1929 р.* — заснування «Українського мистецького об'єднання» (М. Козин, В. Коровчинський, Г. Світлицький та ін.).
- Плідна діяльність хорової капели «ДУМКА», якою до 1938 р. керував Н. Городовенко.
- Відкриття у Львові театру опери та балету (1940 р.).
- Продовження діяльності корифеїв української сцени М. Садовського і П. Саксаганського.
- *1926—1933 рр.* — діяльність у Харкові під керівництвом Леся Курбаса театру «Березіль», до складу якого належали митці М. Крушельницький, А. Бучма, Н. Ужвій, І. Мар'яненко, Й. Гіряк, В. Чистякова, Н. Титаренко, О. Добровольська.
- Творча праця М. Куліша, який у своїх п'єсах («Мина Мазайло», «Народний Малахій») відображав людину в умовах нового історичного часу.
- *1933 р.* — репресії проти Леся Курбаса, звинуваченого в націоналізмі, та театру «Березіль»

«Розстріляне відродження»

Визначення поняття

Розстріляне відродження — духовно-культурне та літературно-мистецьке покоління 1920 — початку 1930-х рр. в Україні, якому належать високохудожні твори в галузі літератури, філософії, живопису, музики, театру і яке було знищене сталінським тоталітарним режимом

Дії влади

Ідеологічний тиск на науковців, освітян, діячів культури та їх переслідування владою.
Боротьба проти «націоналістичних ухилів». Фізичне знищення

Жертви

Травень 1933 р. — арешт М. Ялового і самогубство М. Хвильового.
1934 р. — арешт і розстріл драматурга К. Буревія, поетів О. Влизька, Д. Фальківського, новеліста Г. Косинки; за ґратами опинилися письменники Б. Антоненко-Давидович і Є. Плужник та інші.
1937 р. — страта понад 100 осіб представників української інтелігенції (Лесь Курбас, М. Куліш, М. Яворський, В. Чеховський, В. Підмогильний, М. Вороний, М. Яловий та інші)

Політика держави щодо церкви та її наслідки. Ліквідація УАПЦ

- Курс на формування атеїстичного світогляду.
- Зростання державного тиску на діяльність православної церкви, яка не вписувалася в межі офіційної ідеології.
- Утиски Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), у результаті яких у 1930 р. церква змушена була самоліквідуватися.
- Кривава розправа над священиками, церковним керівництвом (арешт близько 2 тис. священиків УАПЦ, у тому числі митрополитів В. Липківського, М. Борецького, І. Павловського).
- Масове нищення культових споруд, у результаті якого були зруйновані численні пам'ятки церковної архітектури.
- Наслідок антицерковної політики влади — глибокі моральні деформації в суспільстві, зростання бездуховності.